

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Яромій Іван Васильович

УДК 342.92

**ФОРМУВАННЯ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ
ДЕРЖАВНОЇ МИТНОЇ ПОЛІТИКИ У СУЧАСНИХ УМОВАХ**

12.00.07 – адміністративне право і процес;
фінансове право; інформаційне право

Реферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора юридичних наук

Запоріжжя – 2025

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Запорізькому національному університеті
Міністерства освіти і науки України.

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, професор
Миколенко Олександр Іванович,
Одеський національний університет
імені І.І. Мечникова,
завідувач кафедри адміністративного
та господарського права;

доктор юридичних наук, професор
Миронюк Роман Вікторович,
Дніпровський державний університет внутрішніх справ,
професор кафедри адміністративного права,
процесу та адміністративної діяльності;

доктор юридичних наук, професор
Тильчик В'ячеслав В'ячеславович,
Київський університет інтелектуальної власності та права,
професор кафедри адміністративного права,
інтелектуальної власності та цивільно-правових дисциплін.

Захист відбудеться «25» вересня 2025 року о «09⁰⁰» годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 17.051.07 Запорізького національного університету за адресою: 01601, м. Київ, вул. Госпітальна, 4, конференц-зал «Фортеця».

З дисертацією можна ознайомитися в науковій бібліотеці Запорізького національного університету (м. Запоріжжя, вул. Жуковського, 66-а, корп. 2, кім. 101).

Реферат розісланий «25» серпня 2025 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

М.В. Титаренко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Державна митна політика є фундаментальним інструментом державного управління, що відіграє вирішальну роль у забезпеченні економічної безпеки, наповненні державного бюджету та сприянні міжнародній торгівлі. Однак її ефективність безпосередньо залежить від системності процесів формування та забезпечення реалізації, що вимагає не лише розробки стратегічних цілей, а і створення дієвих механізмів їх впровадження, що враховують як внутрішні, так і зовнішні чинники. В умовах посилення глобалізації та євроінтеграційних прагнень України необхідність розробки чіткої та гнучкої моделі державної митної політики стає першочерговим завданням, що зумовлює її виключну актуальність як об'єкта наукового дослідження.

Особливі виклики, що стоять перед процесами формування та реалізації державної митної політики, набули безпрецедентної гостроти в умовах повномасштабної військової агресії, що спричинила суттєві зміни у зовнішньоекономічних зв'язках, логістичних маршрутах та структурі товарообігу, вимагаючи негайного переосмислення наявних підходів. Процес формування державної митної політики за таких умов повинен враховувати не лише економічні, а й безпекові фактори, спрямовані на запобігання нелегальному переміщенню товарів військового призначення, боротьбу з контрабандою, порушенням митних правил та підтримку критичного імпорту. В процесі реалізації державної митної політики митні органи зіштовхнулись із низкою проблем, пов'язаних із безпекою персоналу, ураженням митної інфраструктури та необхідністю швидкого адаптування митних процедур до нових реалій, що зробило її ефективність визначальною для національної стійкості.

Незважаючи на критичне значення державної митної політики, її реалізація в Україні стикається з низкою глибоких системних проблем. Інституційна спроможність митних органів залишається вразливою до корупційних ризиків, що підриває довіру та дискредитує державу. Недостатнє матеріально-технічне забезпечення і плинність кадрів перешкоджають виконанню функцій на належному рівні, а постійні зміни у законодавстві та управлінській структурі створюють нестабільне правове поле, що ускладнює діяльність як митних органів, так і суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності. Зазначені проблеми є наслідком не тільки військових викликів, а й сталих недоліків у процесах формування та управління, які потребують системного аналізу та вдосконалення.

Таким чином, актуальність цього дисертаційного дослідження зумовлена необхідністю наукового осмислення процесу формування та забезпечення реалізації державної митної політики в умовах безпрецедентних викликів. Дослідження має на меті виявити ключові проблеми та тенденції, що впливають на ефективність її формування та реалізації, а також запропонувати шляхи їх вирішення, що дозволить розробити науково обґрунтовані рекомендації щодо вдосконалення механізмів митного регулювання, які сприятимуть посиленню

економічної безпеки держави, відновленню її економіки та успішній інтеграції до світової економічної системи, зокрема в контексті євроінтеграційних прагнень.

Науково-теоретичне підґрунтя дисертації становлять праці вітчизняних та зарубіжних науковців у галузях теорії держави і права, адміністративного та митного права, фінансового права та інших галузевих наук, зокрема таких як: І.Г. Бережнюк, Н.І. Білак, Т.І. Білоус-Осінь, Д.В. Богдан, І.В. Болокан, О.Г. Бондар, Н.В. Верлос, М.М. Войновський, О.О. Головач, Т.О. Губанова, В.А. Демський, О.С. Дмитренко, Є.В. Додін, Л.М. Дорофєєва, О.Ю. Дрозд, О.Ю. Дубинський, Н.В. Колісніченко, Т.О. Коломоєць, В.К. Колпаков, Б.А. Кормич, Д.Ю. Короленко, Є.В. Курінний, С.М. Кушнір, Д.В. Лученко, О.Л. Макаренков, О.І. Миколенко, Р.В. Миронюк, Є.М. Мінакова, М.І. Міненко, О.П. Омельчук, Є.В. Осадчий, В.О. Пашко, П.В. Пашко, Ю.В. Пирожкова, О.С. Попов, Д.В. Приймаченко, В.В. Прокопенко, О.О. Пунда, М.В. Савчин, В.В. Соколов, М.Я. Стасишин, В.В. Тильчик, О.В. Тимченко, М.В. Титаренко, В.С. Толмачов, О.П. Федотов, А.А. Шарая та ін.

Попри значний науковий інтерес до функціонування митних органів, а також досліджень, присвячених митній політиці, комплексний аналіз формування та забезпечення реалізації державної митної політики з точки зору її концептуальних засад розвитку досі не проводився. З огляду на вищезазначене вибрана тема наукового дослідження є актуальною та зобов'язує до її глибшого аналізу та визначення специфіки митної політики в її різних вимірах на рівні доктринальних підходів до її розвитку.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до п. 16 Цілей сталого розвитку України на період до 2030 р. (затверджених Указом Президента України від 30 вересня 2019 р. № 722/2019); напряму 2 Національної економічної стратегії на період до 2030 р. (затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 03 березня 2021 р. № 179), Національної стратегії доходів до 2030 р. (затвердженої Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2023 р. № 1218-р); Довгострокового національного стратегічного плану цифрового розвитку, цифрових трансформацій і цифровізації Державної митної служби України та її територіальних підрозділів на основі Багаторічного стратегічного плану електронної митниці ЄС (Multi-annual strategic plan for electronic customs, MASP-C) (затвердженого протокольним Рішенням Комітету з управління інформаційними технологіями у системі управління державними фінансами від 19 січня 2024 р. № 6, реалізованим наказом Міністерства фінансів України від 09 лютого 2024 р. № 63 «Про реалізацію рішення Комітету з управління інформаційними технологіями у системі управління державними фінансами»); Антикорупційної програми Державної митної служби України на 2023–2025 рр. (затвердженої Наказом Державної митної служби України від 31 травня 2025 р. № 236).

Мета та задачі дослідження. *Мета* дисертаційної роботи полягає в тому, щоб на підставі доктринального підходу дослідити формування та забезпечення реалізації державної політики у сучасних умовах.

Для досягнення поставленої мети основну увагу було зосереджено на вирішенні таких *задач*:

- охарактеризувати методологію формування та забезпечення реалізації державної митної політики;
- виявити ретроспективу формування та забезпечення реалізації державної митної політики;
- визначити поняття та зміст державної митної політики як складової державної економічної політики;
- розкрити нормативне регулювання державної митної політики;
- охарактеризувати методи формування державної митної політики;
- визначити сутність та провести градацію принципів формування та забезпечення реалізації державної митної політики;
- проаналізувати інституційну спроможність митних органів як основи формування та забезпечення реалізації державної митної політики;
- охарактеризувати суб'єктів забезпечення державної митної політики;
- визначити правовий статус Міністерства фінансів України та його роль у формуванні державної митної політики;
- здійснити аналіз кадрового забезпечення в митних органах у частині сучасного стану та виокремлення шляхів удосконалення;
- проаналізувати порядок призначення та механізм контролю за діяльністю керівника Державної митної служби України;
- охарактеризувати правовий статус працівника митного органу та особливості проходження служби;
- висвітлити форми участі громадськості у формуванні державної митної політики;
- розкрити механізми громадського контролю;
- визначити правовий статус та діяльність комісії з незалежної оцінки ефективності Держмитслужби;
- охарактеризувати вплив воєнного стану на формування та реалізацію державної митної політики;
- запропонувати модель сучасної митниці: функціональні пріоритети та цифровізаційні напрями оновлення державної митної політики;
- виявити вплив євроінтеграції на формування та забезпечення реалізації державної митної політики.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що складаються у сфері державної митної політики.

Предметом дослідження є формування та забезпечення реалізації державної митної політики у сучасних умовах.

Методи дослідження. Методологічним підґрунтям дослідження є сукупність загальнонаукових і спеціально-правових методів, за допомогою яких вдалось досягнути поставлених мети і завдань, а також забезпечити достовірність одержаних результатів. Зокрема, діалектичний метод дозволив оцінити стан дослідження питань державної митної політики, узагальнивши теоретичні підходи до досліджуваної проблеми (підрозділ 1.1). Історико-правовий метод використовувався для дослідження ретроспективи формування та забезпечення реалізації державної митної політики (підрозділ 1.2), що дозволив простежити еволюцію розвитку митної справи та виявити історичні передумови її сучасного стану. За допомогою порівняльно-правового методу здійснено аналіз законодавства, яким впорядковано питання державної митної політики, а також порівняльний аналіз національного та міжнародного законодавства в частині удосконалення державної митної політики (підрозділи 1.4, 5.2, 5.3). Системно-структурний метод дозволив виявити та охарактеризувати суб'єктно-орієнтаційний вимір формування та забезпечення реалізації державної митної політики (розділ 2). Формально-логічний метод використовувався для аналізу кадрового забезпечення державної митної політики (підрозділ 3.1). Статистичний метод застосовувався для аналізу емпіричних даних та у процесі опрацювання результатів опитування та обґрунтування загальних висновків до підрозділів дисертації (підрозділи 3.2, 5.1). Соціологічні методи дослідження використовувалися для аналізу окремих аспектів призначення та механізму контролю за діяльністю керівника Державної митної служби України (підрозділ 3.3) та дозволили виявити прогалини у взаємодії керівництва на різних рівнях відомчого управління. Метод прогнозування використовувався для дослідження проблемних аспектів організації залучення громадськості до формування та забезпечення реалізації державної митної політики (розділ 4). Метод наукової абстракції дозволив визначити основні напрями трансформації державної митної політики (підрозділ 5.2).

Емпіричну базу дослідження становлять: офіційні статистичні та аналітичні дані Міністерства юстиції України, митних органів; рішення Європейського суду з прав людини у справах проти України та інших держав, що стосуються митної справи; рішення національних судів щодо кадрових та реорганізаційних питань.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є першим в українській адміністративно-правовій науці комплексним дослідженням цілісного комплексу формування та забезпечення реалізації державної митної політики у сучасних умовах. У результаті дослідження системно сформульовано низку нових наукових положень, теоретико-прикладних рекомендацій і висновків, які обґрунтовують шляхи удосконалення державної митної політики, а також можуть слугувати основою для подальших наукових розробок у цій сфері, зокрема:

уперше:

– визначено суб'єктно-орієнтаційний вимір формування та забезпечення реалізації державної митної політики як науковий підхід у дослідженні, що зосереджується на ролі, повноваженнях та взаємодії всіх зацікавлених сторін, які беруть участь у процесах розроблення, ухвалення, впровадження та контролю державної митної політики, включаючи аналіз суб'єктів формування, реалізації та контролю, головна мета якого – зрозуміти, як саме взаємодія суб'єктів впливає на кінцевий результат і як її можна оптимізувати для досягнення цілей державної митної політики;

– запропоновано під терміном «інституційна спроможність митних органів» розглядати комплексну характеристику, що відображає здатність митних органів ефективно виконувати свої функції та досягати поставлених цілей у сфері митної справи, ключовими елементами якої є: 1) організаційну структуру; 2) кадровий потенціал; 3) матеріально-технічне забезпечення; 4) інформаційні системи; 5) нормативно-правову базу; 6) процедури; 7) механізми взаємодії з іншими державними органами, суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності та міжнародними партнерами;

– доведено, що правовий статус Міністерства фінансів України, будучи динамічною системою взаємопов'язаних елементів, має ключове значення для ефективного формування та реалізації державної митної політики, а його чітке законодавче визначення забезпечує стабільність, передбачуваність та адаптивність у сфері митної справи;

– обґрунтовано, що ключові характеристики сучасної моделі митниці включають: 1) цифровізацію та автоматизацію; 2) управління ризиками шляхом переходу від тотального контролю до вибіркового, заснованого на аналізі ризиків для зосередження ресурсів на високоризикових операціях; 3) спрощення та гармонізація митних процедур для зменшення часу та витрат на оформлення товарів; 4) прозорість та доброчесність; 5) збереження ключової ролі митниці у забезпеченні національної безпеки, боротьбі з контрабандою, порушенням митних правил, тероризмом, відмиванням коштів, захисті інтелектуальної власності, навколишнього середовища та здоров'я громадян; 6) активна взаємодія з митними службами інших країн, обмін інформацією, спільні операції та гармонізація процедур для ефективного управління транскордонними потоками товарів; 7) розвиток партнерських відносин із суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності, надання консультацій, оперативне вирішення проблем та зворотний зв'язок для постійного вдосконалення сервісів; 8) високий рівень кваліфікації, компетентності та етичної поведінки працівників митних органів;

– запропоновано розробку концепції кадрового забезпечення митних органів в умовах цифрової трансформації із зосередженням на виявленні необхідних цифрових компетенцій для працівників митних органів, аналізі ефективності існуючих освітніх програм та розробці нової системи добору персоналу та навчання, яка відповідатиме вимогам «цифрової митниці»;

– запропоновано концептуальний підхід інтегрованої взаємодії митних органів України з міжнародними партнерами, що полягає в системі адаптації успішного досвіду країн-членів ЄС та ґрунтується на застосуванні передових технологій, зокрема систем управління ризиками, заснованих на штучному інтелекті, та технології розподіленого реєстру для забезпечення прозорості митних операцій;

удосконалено:

– понятійно-категоріальний апарат, що використовується у разі детермінації державної митної політики шляхом формулювання таких дефініцій, як: «формування та реалізація державної митної політики», «кадрове забезпечення», «інституційна спроможність митних органів», «нормативне регулювання формування та реалізації державної митної політики», «цифровізація», «ризик-орієнтований підхід» та ін.;

– підхід до визначення «методи формування державної митної політики» розуміти як сукупність системних підходів, інструментів, процедур та стратегічних засобів, які використовуються органами державної влади для розробки, обґрунтування, прийняття та коригування нормативно-правових актів, рішень та заходів у сфері митного регулювання;

– обґрунтування положення, що реалізація заходів, спрямованих на вдосконалення та посилення фіскальної функції державної митної політики дозволить не лише підвищити ефективність збору митних платежів та спростити процедури для суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, а і сприятиме гармонізації українського митного законодавства з європейськими стандартами;

– положення щодо переваг адаптації моделі Ради громадського контролю Національного антикорупційного бюро України з акцентуванням уваги на відкритому та прозорому конкурсі шляхом рейтингового інтернет-голосування, що забезпечує високий рівень легітимності та незалежності членів Ради громадського контролю при Державній митній службі України;

набули подальшого розвитку:

– підходи до розуміння методології дослідження забезпечення та формування державної митної політики як відображення сукупності досліджень, спрямованих на доктринальне опрацювання її наукових підходів, нормативних засад, правового забезпечення діяльності, пов'язаної з державною митною політикою в доктрині митного права;

– осмислення подальшого підвищення ефективності та привабливості служби в митних органах України через: 1) впровадження комплексної антикорупційної програми, яка передбачала б дієві механізми внутрішнього контролю, регулярну перевірку декларацій про доходи, невідворотність покарання за корупційні дії та обов'язково суттєве підвищення заробітної плати працівників митних органів; 2) впровадження реформи системи освіти та підготовки кадрів шляхом розробки сучасних навчальних програм, що відповідають європейським стандартам, включаючи курси з міжнародного митного права, цифровізації, управління ризиками, кібербезпеки та психологічної стійкості. Створення Центру передового досвіду для митної

служби; 3) забезпечення психологічної підтримки та соціального захисту шляхом розробки програм психологічної допомоги для працівників митних органів, особливо тих, хто працює в зонах підвищеного ризику; 4) проведення модернізації матеріально-технічної бази шляхом придбання сучасного обладнання для контролю, оновлення інфраструктури пунктів пропуску, забезпечення належних умов праці та безпеки персоналу, включаючи засоби захисту;

- визначення напрямів удосконалення законодавства, яким впорядковано питання державної митної політики до стандартів Європейського Союзу;

- пропозиції щодо розробки та офіційного затвердження чітких, вимірюваних та публічних критеріїв ефективності діяльності Державної митної служби України або ж методології такого оцінювання;

- ідеї щодо констатації демонстрації нового порядку призначення керівника Державної митної служби України як прагнення України до створення митних органів європейського зразка;

- положення щодо впливу воєнного стану, запровадженого в Україні на процес формування та реалізації державної митної політики;

- ідеї щодо внесення низки змін до чинних нормативно-правових актів, положеннями яких врегульовано державну митну політику та прийняття нових, що проявилось у формуванні конкретних законодавчих пропозицій, спрямованих на вдосконалення її формування та забезпечення реалізації.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що вони становлять науково-теоретичний і практичний інтерес та можуть бути використані в таких напрямках:

- *науково-дослідній сфері* – як основа для подальших наукових досліджень проблемних питань щодо формування та забезпечення реалізації державної митної політики у сучасних умовах;

- *правотворчості* – для підготовки пропозицій щодо вдосконалення законодавства, яким урегульовано питання формування та забезпечення реалізації державної митної політики у сучасних умовах;

- *правозастосовній діяльності* – з метою трансформації державної митної політики;

- *навчальному процесі* – під час викладання студентам закладів вищої освіти дисциплін «Митне право», «Адміністративне право», «Трудове право» у підготовці підрозділів підручників і навчальних посібників із відповідного навчального курсу, а також статей та наукових повідомлень.

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійною науковою працею, що відображає результати проведеного дослідження. Сформульовані теоретичні положення, висновки та пропозиції були одержані дисертантом у результаті набутого практичного досвіду, аналізу й безпосереднього використання в роботі науково-інформаційних, нормативно-правових джерел і матеріалів, судової практики.

Наукові результати, отримані в кандидатській дисертації, повторно на захист докторської дисертації не виносяться.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та висновки дисертації були оприлюднені на 11 науково-практичних конференціях, а саме: «Восьмі Таврійські юридичні наукові читання» (м. Київ, 2023 р.); «Теоретичні та практичні проблеми реалізації норм права» (м. Кременчук, 2023 р., 2024 р.); «Реформування національного та міжнародного права: перспективи та пріоритети» (м. Одеса, 2022 р.); «Scientific innovations in law amidst the impact of the Russian-Ukrainian war on the legal system» (м. Рига, Латвійська Республіка, 2024 р.); «The latest law developments» (м. Влоцлавек, Республіка Польща, 2024 р.); «Юридичні науки: проблеми та перспективи» (м. Запоріжжя, 2023 р., 2024 р.); «Актуальні питання розвитку юридичної науки в період воєнного стану» (Науково-дослідний інститут публічного права, 2024 р.); «Advances in law: the view of domestic and foreign scholars» (м. Рига, Латвійська Республіка, 2024 р.); «Theoretical foundations of law, public management and practice of their application» (м. Рига, Латвійська Республіка, 2024 р.).

Публікації. Основні положення роботи знайшли відображення в 32 наукових працях, з яких 18 статей опубліковані у вітчизняних виданнях, що визнані як фахові з юридичних наук, 3 статті – у наукових виданнях, включених до міжнародних наукометричних баз Web of Science і Scopus (2 з яких – опубліковані в зарубіжних наукових виданнях), а також у 11 тезах доповідей на науково-практичних конференціях.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, п'яти розділів, що містять вісімнадцять підрозділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг дисертації становить 346 сторінок, у тому числі основного тексту – 274 сторінки. Список використаних джерел налічує 326 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, визначено її зв'язок з науковими програмами, планами, темами; сформульовано мету, завдання, об'єкт, предмет, методи дослідження, розкрито наукову новизну, теоретичне та практичне значення одержаних результатів, наведено відомості про їх апробацію та публікації.

Розділ 1 «Теоретико-методологічні засади формування та забезпечення державної митної політики» містить п'ять підрозділів.

У *підрозділі 1.1 «Методологія наукового пізнання формування та забезпечення реалізації державної митної політики»* зазначено, що науковий пошук окреслення ключових вимірів державної митної політики на сучасному етапі має відбуватись із врахуванням: 1) сучасних наукових розробок та кращого світового досвіду, що опосередковує використання методу порівняння; 2) європейських стандартів у сфері митної справи, що опосередковує застосування методу діалектичного пізнання; 3) розвитку технологій, що покликано створити потенціал для покращення функціонування митної справи, що опосередковує використання праксеологічного методу тощо.

Констатовано постійний інтерес науковців до питань державної митної політики без врахування оновлення чинників її формування та спрямування на майбутні напрями розвитку.

У підрозділі 1.2 *«Ретроспектива формування та забезпечення реалізації державної митної політики»* охарактеризовано історіографію становлення державної митної політики, процесів її вироблення та напрямів забезпечення на основі системного аналізу сукупності наукових праць, які присвячені питанням формування та забезпечення державної митної політики, що передбачає виявлення основних етапів наукового осмислення, ключових концепцій та доктринальних підходів, які формувалися в юридичній науці щодо визначеної проблематики, а також ідентифікацію невирішених питань та перспективних напрямів подальших досліджень. Історичний екскурс у функції державної митної політики, від фіскальної до регулятивної та охоронної, дозволив зрозуміти її еволюцію та динамічну природу. Незважаючи на зміни пріоритетів, фіскальна функція залишається фундаментальною, забезпечуючи значні надходження до Державного бюджету України, що є критично важливим для фінансової стабільності та реалізації соціально-економічних програм, особливо в умовах воєнного стану.

У підрозділі 1.3 *«Поняття та зміст державної митної політики як складника економічної політики держави»* проаналізовано підходи до визначення терміна «державна митна політика», що дозволило виявити відсутність єдиного уніфікованого визначення серед науковців. Проте, попри різницю у формулюваннях, усі підходи сходяться на розумінні державної митної політики як багатовекторного інструменту державного управління, що охоплює захист митних інтересів та забезпечення митної безпеки України, регулювання зовнішньої торгівлі, захист внутрішнього ринку, розвиток економіки України та її інтеграцію до світової економіки.

Розглянуто ключові функції державної митної політики за класичним (фіскальна, регулююча, захисна), розширеним (правоохоронна, статистична, інтеграційна) та системним підходами. Наголошено на тому, що ці функції не є окремими елементами, а становлять взаємопов'язану систему, що працює на досягнення загальної мети – забезпечення національної безпеки та розвитку держави через ефективне регулювання зовнішньоекономічної діяльності.

У підрозділі 1.4 *«Нормативне регулювання державної митної політики»* встановлено, що питання державної митної політики визначено як на національному, так і міжнародному рівнях. У сукупності положення законів та підзаконних нормативно-правових актів, що регулюють питання митної політики, формують первинний блок нормативно-правового регулювання, а міжнародний рівень – вторинний блок нормативно-правового регулювання митної політики. Відзначено, що нормативне регулювання державної митної політики, крім встановлення правил, також визначає правовий статус митних органів та їхніх працівників, їхні повноваження, права та обов'язки, а також механізми протидії правопорушенням у митній сфері. Акцентовано увагу на

пріоритетних напрямках удосконалення законодавства, яким врегульовано питання державної митної політики.

У підрозділі 1.5 *«Методи формування державної митної політики»* виявлено, що в умовах динамічних глобальних змін та нових викликів наявні підходи до формування державної митної політики, як правило, є не досить гнучкими та проактивними. Зазначене може призводити до використання застарілих регуляторних інструментів, зниження ефективності митного контролю та створення необґрунтованих бар'єрів для суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності. Особлива увага приділена проблемі відсутності системного підходу до аналізу даних та недостатньому використанню сучасних аналітичних інструментів у разі розробки митної стратегії. Також акцентується увага на негативному впливі політичної та економічної нестабільності, що перешкоджає довгостроковому плануванню та спричиняє часті зміни у митному законодавстві.

Розділ 2 «Суб'єктно-орієнтаційний вимір формування та забезпечення реалізації державної митної політики» складається із чотирьох підрозділів.

У підрозділі 2.1 *«Сутність та градація принципів формування та забезпечення реалізації державної митної політики»* запропоновано визначення терміну «принципи формування та забезпечення реалізації державної митної політики» як сукупність фундаментальних, базових ідей, засад і вимог, що визначають концептуальні основи, цілі, напрями, методи та організаційно-правові механізми діяльності суб'єктів митного права у процесі розроблення, прийняття, впровадження та контролю за ефективністю державної митної політики держави. Відзначено, що принципи формування та забезпечення реалізації державної митної політики є своєрідним орієнтиром, що забезпечує послідовність, прозорість, законність та цілеспрямованість усіх управлінських рішень у митній сфері.

Розглянуто класифікацію принципів формування та забезпечення реалізації державної митної політики, застосовуючи два основні підходи – широкий і вузький.

У підрозділі 2.2 *«Інституційна спроможність митних органів як основа формування та забезпечення реалізації державної митної політики»* визначено, що структура митних органів України є ієрархічною та логічно побудованою для ефективного виконання покладених на них завдань і включає: 1) центральний орган; 2) підпорядковані установи (митниці, митні пости, спеціалізовані навчальні заклади для підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців з митної справи). Зазначено про велике значення таких складових компонентів кадрового потенціалу, як: рівень кваліфікації, професійної підготовки, мотивації та доброчесності працівників митних органів, їхня здатність застосовувати сучасні методи та технології.

У підрозділі 2.3 «Суб'єкти забезпечення державної митної політики» охарактеризовано суб'єктів, які беруть участь у процесі формування та реалізації державної митної політики. Розкрито роль кожного з ключових суб'єктів забезпечення державної митної політики. Відзначено, що Верховна Рада України встановлює законодавчі засади, приймаючи закони, що регулюють зовнішньоекономічну діяльність та митну сферу. Зазначено, що Кабінет Міністрів України затверджує стратегії та програми, а також приймає підзаконні акти. Визначено роль Національного банку України (у частині валютного контролю) та правоохоронних органів у протидії транскордонній злочинності, контрабанді та порушенням митних правил. Відзначено необхідність формування підходу до формування ефективної державної митної політики, що ґрунтуватиметься на багатовекторності та міжвідомчій координації.

У підрозділі 2.4. «Правовий статус Міністерства фінансів України та його роль у формуванні державної митної політики» визначено, що Міністерство фінансів України є суб'єктом управління митною сферою, що дозволяє йому впроваджувати необхідні трансформації у формуванні та реалізації кадрової політики в митних органах.

Аналіз структурних елементів правового статусу Міністерства фінансів України, таких як принципи функціонування, мета та завдання, предмет відання, компетенція, функції та повноваження, а також порядок прийняття рішень, демонструє, що кожний з цих елементів є невід'ємною частиною формування державної митної політики. Мета Міністерства фінансів України щодо забезпечення фінансової та бюджетної політики, зокрема, прямо включає формування та реалізацію єдиної державної податкової та митної політики, що надає Міністерству фінансів України не лише правові основи для нормотворчої діяльності (видання наказів, участь у розробці постанов Кабінету Міністрів України), але й забезпечує його вплив на фіскальну, регулюючу та контролюючу функції митної справи. Загальні статусні ознаки Міністерства фінансів України є визначальними для реалізації ним повноважень у митній сфері.

Розділ 3 «Організаційно-кадрове забезпечення діяльності митних органів» складається із трьох підрозділів.

У підрозділі 3.1 «Кадрове забезпечення в митних органах: сучасний стан та шляхи удосконалення» зазначено, що недосконалість кадрових процедур може призводити до суб'єктивних рішень, призначення на посади осіб, які не відповідають високим професійним та етичним стандартам, що негативно впливатиме на мотивацію добросовісних працівників митниці. На основі проведеного аналізу сформульовано висновки щодо необхідності комплексного підходу до вирішення кадрових проблем. Підкреслюється, що успішність реформ у митній сфері безпосередньо залежить від здатності залучати, мотивувати та розвивати висококваліфікований персонал. Пріоритетом має стати орієнтація на професіоналізм та доброчесність як основні критерії кадрової політики.

Як практичні пропозиції висувуються ініціативи щодо підвищення рівня оплати праці, розробки та впровадження ефективних програм навчання та розвитку, створення дієвої системи оцінки результативності та кар'єрного зростання. Також наголошується на необхідності посилення антикорупційних механізмів у кадровій політиці та формування позитивного іміджу професії митника.

У підрозділі 3.2 *«Порядок призначення та механізм контролю за діяльністю керівника Державної митної служби України»* обґрунтовано, що впровадження нових положень до Митного кодексу України про призначення та діяльність керівника є значним кроком на шляху до трансформації Державної митної служби України як ключового державного інституту. Відзначено, що особливості цієї системи включають: 1) високі кваліфікаційні вимоги до кандидатів, що охоплюють освіту, досвід, особисті якості та вільне володіння державною мовою; 2) антикорупційні та люстраційні обмеження, які фільтрують потенційно недоброчесних претендентів; 3) прозорий та відкритий конкурсний відбір; 4) система оцінки доброчесності та професійної компетентності, що виходить за межі формальних критеріїв, дозволяючи оцінити морально-етичні якості та відповідність стилю життя задекларованим доходам; 5) ефективні механізми зовнішнього незалежного аудиту, які передбачають періодичну оцінку ефективності діяльності Державної митної служби України; 6) чіткі та вичерпні підстави для звільнення, що дозволяють оперативно реагувати на невідповідність посаді чи порушення.

У підрозділі 3.3 *«Правовий статус працівника митного органу та особливості проходження служби»* наведено структуру правового статусу працівника митного органу, що включає такі ключові елементи: 1) права; 2) обов'язки; 3) повноваження (зокрема, здійснення митного контролю та митного оформлення товарів і транспортних засобів; нарахування та стягнення митних платежів; боротьба з контрабандою та порушеннями митних правил, включаючи проведення оглядів; використання спеціальних технічних засобів контролю; прийняття рішень щодо пропуску або відмови у пропуску товарів і транспортних засобів); 4) гарантії (зокрема, пенсійне забезпечення за нормами, передбаченими для державних службовців; відшкодування шкоди, завданої життю, здоров'ю або майну працівника (та його сім'ї) у зв'язку з виконанням службових обов'язків; право на оскарження неправомірних рішень керівництва або дій інших осіб); 5) відповідальність (зокрема, дисциплінарна; адміністративна; кримінальна; матеріальна). Відмічено, що незважаючи на законодавче врегулювання, правовий статус працівника митного органу в Україні стикається з низкою проблем, особливо в умовах воєнного стану та активної євроінтеграції, вирішення яких є важливим для формування сучасної та ефективної митної служби.

Виокремлення особливостей проходження служби в митних органах дозволяє краще зрозуміти специфіку митної служби та ефективніше її реформувати, готувати нові кадри та забезпечувати їхню адаптацію до сучасних викликів. Зазначено, що служба в митних органах України вимагає відданості, професіоналізму та готовності до роботи в екстремальних умовах. Без комплексного підходу до їх вирішення Україна ризикує не досягти бажаного рівня європейської інтеграції та не забезпечити належного рівня економічної безпеки.

Розділ 4 «Громадський контроль у сфері митної політики» складається із трьох підрозділів.

У підрозділі 4.1 *«Форми участі громадськості у формуванні державної митної політики»* наведено класифікацію наявних форм участі громадськості у формуванні державної митної політики за різними критеріями, а саме: 1) залежно від рівня впливу: а) ті, що наділені прямим впливом; б) ті, що наділені консультативним впливом; в) ті, що наділені інформаційним впливом; 2) залежно від форми: а) організаційні форми; б) неорганізовані форми; 3) залежно від сфери застосування: а) безпосереднє формування державної митної політики; б) контроль за реалізацією; 4) залежно від суб'єкта участі: а) індивідуальна участь; б) колективна участь.

У підрозділі 4.2 *«Механізми громадського контролю»* обґрунтовано доцільність застосування підходу, викладеного у статті 31 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України», для створення ефективної Ради громадського контролю при Державній митній службі України. Розкрито актуальність запропонованого механізму, наголошуючи на необхідності посилення прозорості та підзвітності Державної митної служби України в контексті європейських прагнень держави та недостатності наявних внутрішніх контрольних механізмів. Проаналізовано стан наукових досліджень щодо громадського контролю в Україні та за кордоном, підкреслюючи роль громадянського суспільства у протидії корупції та підвищенні ефективності публічного управління. Особлива увага приділяється положенням щодо обмежень складу Ради громадського контролю при Національному антикорупційному бюро України, які забороняють участь осіб, уповноважених на виконання функцій держави, колишніх працівників митних чи правоохоронних органів, а також їхніх близьких осіб протягом певного періоду. Відзначено, що ці обмеження є ключовими для запобігання конфлікту інтересів та збереження незалежності контролюючого органу.

Розглянуто основні повноваження Ради громадського контролю, що включають заслуховування інформації про діяльність органу, при якому її сформовано, розгляд звітів, затвердження висновків та участь у дисциплінарних процедурах. Зроблено висновок, що впровадження такого інструменту громадського контролю сприятиме не лише підвищенню довіри суспільства до митних органів, а і створить додатковий ефективний механізм запобігання та протидії корупції, що є невід'ємною частиною євроінтеграційних прагнень

України, що матиме позитивний вплив на економічний розвиток, інвестиційну привабливість та міжнародний імідж країни.

У підрозділі 4.3 «Правовий статус та діяльність комісії з незалежної оцінки ефективності Держмитслужби» зазначено, що впровадження обов'язкової зовнішньої незалежної оцінки (аудиту) ефективності діяльності Державної митної служби України, що проводиться спеціально створеною Комісією за участю представників міжнародних організацій, гарантує незалежність, об'єктивність та професійну експертизу в оцінці ефективності роботи керівника та служби загалом.

Встановлено, що Комісія з проведення аудиту наділена досить широкими повноваженнями щодо доступу до інформації (включаючи конфіденційні дані та можливість інтерв'ю), що дозволяє їй проводити всебічний та глибокий аналіз. Водночас обов'язки членів Комісії з проведення аудиту діяти незалежно та не розголошувати інформацію з обмеженим доступом забезпечують об'єктивність та неупередженість аудиту.

Розділ 5 «Напрями удосконалення державної митної політики в умовах сучасних викликів» складається із трьох підрозділів.

У підрозділі 5.1 «Вплив воєнного стану на формування та реалізацію державної митної політики» проаналізовано первинні зміни у державній митній політиці, що були запроваджені з веденням в Україні воєнного стану. Розглянуто оперативні заходи, спрямовані на спрощення митних процедур для гуманітарної допомоги, військових вантажів та критично важливих товарів. Проаналізовано зміни у режимах митного контролю та оформлення, а також особливості функціонування митних органів в умовах підвищеного ризику та безпекових загроз. Окрему увагу приділено питанням налагодження міжнародної співпраці у митній сфері, зокрема з країнами-партнерами та міжнародними організаціями, щодо забезпечення безперебійного постачання необхідних товарів та протидії митним правопорушенням.

Досліджено зміни у пріоритетах митного регулювання, зокрема посилення контролю за експортом товарів стратегічного значення та імпортом товарів подвійного використання. Розглядаються питання оптимізації митних платежів та зборів з урахуванням потреб Державного бюджету та підтримки національної економіки. Аналізуються заходи, спрямовані на протидію контрабанді та іншим видам митних правопорушень, що можуть підірвати економічну безпеку країни в умовах дії воєнного стану.

У підрозділі 5.2 «Модель сучасної митниці: функціональні пріоритети та цифровізаційні напрями оновлення державної митної політики» виявлено, що на сучасну модель митниці України впливають чинники: 1) триваюча повномасштабна війна, яка значно змінила логістичні ланцюги та акцентувала увагу на потребі у швидких та безпечних митних процедурах, особливо для критичного імпорту та гуманітарних вантажів; 2) прагнення України до вступу в Європейський Союз вимагає гармонізації національного митного законодавства та практик з нормами ЄС, що є однією з ключових вимог; 3) цифровізація та впровадження інноваційних технологій, таких як електронне декларування та

системи управління ризиками, що набули особливого значення для підвищення ефективності та боротьби з контрабандою та порушеннями митних правил.

Використано термін «модель сучасної митниці» як комплексний підхід до організації та функціонування митної служби, який відповідає викликам глобалізованого світу, технологічному прогресу та потребам міжнародної торгівлі. У цьому випадку ним охоплено не тільки оновлення окремих елементів, а й цілісна трансформація, що спрямована на підвищення ефективності, прозорості та безпеки митних операцій.

У підрозділі 5.3 «Вплив євроінтеграції на формування та забезпечення реалізації державної митної політики» зазначено, що безпекові питання та вибір на євроінтеграцію є основою подальшого удосконалення процесів формування та забезпечення реалізації державної митної політики. Виявлено напрями удосконалення митного законодавства, яким впорядковано державну митну політику в частині положень законодавства Європейського Союзу. Запропоновано сформувати спеціальний консультативний орган, який відповідатиме за поетапне впровадження європейських стандартів митної справи в національне митне законодавство.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення та запропоновано нове вирішення наукової проблеми щодо формування та забезпечення реалізації державної митної політики у сучасних умовах. За результатами дисертаційного дослідження сформульовано такі основні висновки та рекомендації:

1. Відзначено, що роль методології наукового пізнання формування та забезпечення реалізації державної митної політики полягає у визначенні базових підходів і методів, що забезпечують комплексний, системний та об'єктивний аналіз цієї сфери, що слугує концептуальною основою, яка структурує дослідження, гарантуючи його послідовність, обґрунтованість і достовірність. Обґрунтовано, що методологія виходить за межі простого опису явищ, зосереджуючись на тому, як саме слід вивчати предмет, щоб отримати нові знання. Звернута увага на багатогранність ролі методології наукового пізнання формування та забезпечення реалізації державної митної політики, що проявляється зокрема у: допомозі систематизувати вже наявні знання, забезпечити наукову новизну та об'єктивність висновків, що є ключовим для розробки ефективних практичних рекомендацій, особливо в умовах таких викликів, як війна та євроінтеграція.

2. Охарактеризовано еволюційну природу державної митної політики із виокремленням основних змін в її формуванні та реалізації, що відбувалися в період незалежності України, а також визначенням способів та форм адаптації митних органів до нових реалій. Відзначено, що, незважаючи на зміну пріоритетів, фіскальна функція залишається фундаментальною та критично важливою для фінансової стабільності держави, що є особливо актуальним в умовах воєнного стану.

Зазначено про циклічність та постійну потребу в реформах митної сфери. Обґрунтовано, що кожен новий етап розвитку державної митної політики є спробою вирішити накопичені попередні проблеми, які роками залишаються невирішеними.

3. Охарактеризовано державну митну політику як цілісну систему державного управління, що охоплює економічні, правові та безпекові аспекти. Визначено, що фіскальна, регулююча та захисна функції державної митної політики є взаємозалежними, тому не можуть розглядатися окремо. Як наслідок, ефективна реалізація фіскальної функції можлива лише за наявності сильної захисної, що запобігає ухиленню від сплати податків, функції державної митної політики. Підкреслено, що успішність державної митної політики залежатиме не від пріоритету однієї функції над іншими, а від їхньої гармонійної реалізації.

4. Запропоновано під терміном «нормативне регулювання державної митної політики» розуміти сукупність правових норм та актів, що встановлюють і закріплюють засади, принципи, методи та механізми формування, реалізації та контролю державної митної політики. Відзначено, що головною метою нормативного регулювання державної митної політики є створення чіткого, передбачуваного та стабільного правового поля, в межах якого здійснюється зовнішньоекономічна діяльність та функціонують митні органи, забезпечуючи при цьому захист національних інтересів, безпеку та економічний розвиток держави. Систематизовано ключові аспекти, що охоплюють нормативне регулювання державної митної політики шляхом виокремлення чотирьох основних критеріїв, серед яких: юридична сила, спрямованість, поширення та наявність обмежень.

5. Доведено, що такі фактори, як нелегальна торгівля, транскордонна злочинність та кіберзагрози, вимагають постійної адаптації та вдосконалення методів формування державної митної політики для ефективної боротьби з ними. Наголошується на необхідності системної координації між державними органами та активної взаємодії з усіма зацікавленими сторонами. Систематизовано методи формування державної митної політики: 1) за характером впливу на економіку та суспільство на: а) прямі; б) непрямі; 2) за інституційним критерієм залежно від суб'єкта формування: а) законодавчі; б) виконавчі; в) міжнародні; г) суспільні; 3) за змістом та спрямованістю: а) фіскальні; б) регулятивні; в) контрольні; г) стимулюючі; 4) за методологією прийняття рішень: а) експертні; б) аналітичні; в) ітеративні; г) методи бенчмаркінгу.

6. Відзначено, що широкий підхід розглядає принципи в контексті їхнього зв'язку з основними засадами функціонування держави та її правової системи, де принципи є загальносистемними і поширюються на всю сферу державного управління. Серед критеріїв класифікації за широким підходом визначено: 1) загальноправові принципи як фундаментальні засади, що діють у всій правовій системі держави (зокрема, принципи верховенства права, законності, прозорості та публічності); 2) галузеві принципи як засади, характерні для окремих галузей права, зокрема адміністративного, митного та фінансового

(зокрема, принципи публічної адміністрації, ефективності та результативності, відповідальності). Відзначено, що вузький підхід зосереджений на специфіці митної сфери та враховує її функціональні особливості, де принципи є більш конкретизованими і відображають митні завдання. Виокремлено критерії класифікації за вузьким підходом: 1) за функціональним змістом: а) принципи формування політики (зокрема, балансу інтересів, адаптивності та гнучкості, реалізації державної митної політики); б) стосуються безпосереднього впровадження рішень (зокрема, принципи ризик-орієнтованого підходу, спрощення процедур); 3) за цільовим призначенням (зокрема, фіскальні, захисні (протекціоністські), правоохоронні принципи, стимулюючі принципи).

7. Зазначено, що інформаційні системи та технології відіграють важливу роль у формуванні інституційної спроможності митних органів, забезпечуючи ефективність, прозорість та безпеку митної справи. Обґрунтовано, що нормативно-правове забезпечення є фундаментальним складником інституційної спроможності митних органів, адже воно формує правове поле, в межах якого здійснюється діяльність у митній сфері. Окрему увагу приділено матеріально-технічному забезпеченню як важливому структурному елементу інституційної спроможності митних органів.

8. Розкрито наявні підходи до диференціації суб'єктів забезпечення державної митної політики. Відзначено, що забезпечення митної політики є скоординованою діяльністю цілої системи державних та недержавних інститутів. Звернута увага на необхідності проведення чіткого розмежування між суб'єктами формування (ті, хто розробляє і приймає рішення, наприклад, Міністерство фінансів України, Верховна Рада України) та суб'єктами реалізації (ті, хто впроваджує ці рішення, насамперед Державна митна служба України). Виокремлено суб'єктів контролю, які забезпечують прозорість та ефективність процесу, серед яких – Рахункова палата, НАЗК України, органи громадського контролю.

Відзначено, що ефективне забезпечення державної митної політики можливе лише за умови системної та узгодженої взаємодії всіх суб'єктів, які беруть у ній участь. Кожен з них, від законодавчих органів до громадських рад, виконує свою унікальну функцію, що є невід'ємною частиною цілісного процесу. Зазначені суб'єкти не є ізольованими, а формують складну мережу взаємозв'язків, де кожен елемент впливає на загальний результат. З урахуванням того, що успішність державної митної політики залежить від ефективності координації та співпраці між усіма її учасниками, що є ключовою передумовою для посилення економічної безпеки держави.

9. Відмічено, що ефективна діяльність державних інституцій, що забезпечують формування та реалізацію державної митної політики в Україні вимагає не лише чіткого законодавчого розподілу повноважень, а й скоординованого міжвідомчого підходу, який є запорукою успішного протистояння транскордонним загрозам та гарантування стабільності зовнішньоекономічної діяльності.

10. Визначено на підставі проведеного аналізу правового статусу Міністерства фінансів України його центральну, системоутворюючу роль у формуванні та реалізації державної митної політики. Зазначено, що Міністерство фінансів України є основоположним елементом, який поєднує фінансові, бюджетні та митні інтереси держави. Обґрунтовано, що повноваження Міністерства фінансів України виходять за межі адміністративного контролю і охоплюють ключові аспекти нормотворчості, що дозволяє йому безпосередньо впливати на фіскальну, регулюючу та контролюючу функції державної митної справи, створюючи міцну інституційну основу для системного та послідовного розвитку державної митної політики.

Відзначено, що важливим аспектом є визначення загальних статусних ознак Міністерства фінансів як визначальних для ефективного виконання ним повноважень у митній сфері. Його мета, завдання та компетенція у сукупності становлять цілісний механізм, що дозволяє оперативно реагувати на економічні виклики. Таким чином, саме сильний правовий статус та ефективна взаємодія Міністерства з іншими суб'єктами є ключовою передумовою для впровадження необхідних трансформацій і підвищення ефективності митних органів, що особливо актуально в умовах євроінтеграції.

11. Обґрунтовано, що людський ресурс є ключовим активом у митній сфері. Зроблено акцент на тому, що недосконалість процедур набору та оцінки персоналу створює ризики для ефективності та доброчесності всієї системи. Вирішення цих проблем потребує комплексного підходу, який охоплює підвищення рівня оплати праці, впровадження ефективних програм навчання, створення прозорої системи оцінки та кар'єрного зростання. Запропоновані заходи мають на меті підвищити кваліфікацію, сформувати нову культуру доброчесності та професіоналізму, що є критично важливим для успіху реформ у митній сфері.

12. Відзначено, що трансформація Державної митної служби України починається з її керівництва. Обґрунтовано, що нові законодавчі положення, які запровадили конкурсний відбір, антикорупційні перевірки, високі кваліфікаційні вимоги та зовнішній незалежний аудит, є значним кроком до прозорості та підзвітності. Запропонована модель контролю із залученням міжнародних експертів гарантує незалежність та об'єктивність оцінки, що робить керівника відповідальним не лише перед державою, а й перед суспільством та міжнародними партнерами.

13. Розкрито правовий статус працівника митного органу як основу для його професійної діяльності. Описано, що права, обов'язки, повноваження, гарантії та відповідальність формують комплексний механізм, який регулює роботу працівника митних органів. Однак зазначено, що в умовах сучасних викликів, зокрема воєнного стану, наявні норми потребують оновлення. Виокремлення особливостей проходження служби підкреслює унікальність митної професії, яка вимагає від працівників не лише високого рівня знань, але й готовності працювати в екстремальних умовах. Удосконалення їхнього статусу є запорукою підвищення ефективності та безпеки всієї митної системи.

14. Встановлено, що громадський вплив на державну митну політику є багатограним і варіюється від прямого та консультативного до інформаційного. Відзначено, що форми громадського контролю можуть бути як організованими (наприклад, через громадські ради), так і неорганізованими (наприклад, через індивідуальну участь). Такий розподіл демонструє, що ефективна державна митна політика потребує широкого залучення суспільства на всіх етапах – від безпосереднього формування до контролю за реалізацією, що підкреслює важливість забезпечення прозорості та відкритості митних органів.

15. Обґрунтовано необхідність створення системи громадського контролю, аналогічної тій, що існує при НАБ України. Запропоновано, що Рада громадського контролю при Державній митній службі України, яка б складалася з незалежних осіб, могла би суттєво підвищити прозорість та підзвітність. Впровадження такого механізму із залученням міжнародних експертів дозволить створити ефективний інструмент протидії корупції та запобігання конфлікту інтересів, що сприятиме підвищенню довіри суспільства та міжнародних партнерів до митної системи України.

16. Визначено значення зовнішнього незалежного аудиту як ключового елементу контролю. Обґрунтовано, що створення спеціальної Комісії з аудиту, до складу якої входять міжнародні експерти, забезпечує незалежність, об'єктивність та професіоналізм в оцінці роботи митної служби та її керівника. Широкі повноваження Комісії щодо доступу до інформації дозволяють проводити глибокий та всебічний аналіз, а її незалежний статус гарантує неупередженість. Відзначено, що такий механізм є особливо важливим для успішної євроінтеграції, оскільки він відповідає міжнародним стандартам та сприяє ефективній боротьбі з корупцією.

17. Обґрунтовано, що впровадження воєнного стану стало стимулом для кардинальних змін у митній сфері. Запроваджені оперативні заходи зі спрощення процедур для гуманітарних та військових вантажів демонструють гнучкість та адаптивність системи. Водночас ці зміни також підкреслили необхідність посилення контролю за експортом стратегічних товарів, що є критично важливим для економічної безпеки країни. Таким чином, воєнний стан вимагає від державної митної політики балансу між економічним спрощенням та національною безпекою, що є ключовим завданням для її подальшого вдосконалення.

18. Відзначено, що необхідність у виробленні моделі сучасної митниці засвідчує перебування державної митної політики України на етапі цілісної трансформації. Обґрунтовано, що концепція «модель сучасної митниці» охоплює не лише окремі зміни, а й комплексний підхід до реформування, який враховує такі ключові чинники, як війна, євроінтеграційні прагнення та технологічний прогрес. Впровадження інноваційних технологій, таких як електронне декларування та системи управління ризиками, є необхідною умовою для підвищення ефективності, прозорості та боротьби з контрабандою та порушеннями митних правил, що дозволить митній службі відповідати вимогам

глобалізованого світу та стати ефективним інструментом економічного розвитку.

19. Встановлено, що євроінтеграційні прагнення є основоположним вектором для подальшого вдосконалення державної митної політики. Виявлено, що гармонізація національного законодавства з нормами ЄС є ключовою умовою для успішної інтеграції. Запропоновано створення спеціального консультативного органу, який забезпечить послідовне та ефективне впровадження європейських стандартів, що покликано спростити торгівлю і посилити інституційну спроможність митних органів, які є необхідною передумовою для повноцінного членства України у Європейському Союзі.

20. Запропоновано розробку нових та внесення змін до чинних нормативно-правових актів, щоб покращити формування та реалізацію державної митної політики, зокрема:

– доповнити Митний кодекс України статтею 55-1, виклавши її в такій редакції:

*«55-1. Рада громадського контролю при Державній митній службі України
З метою забезпечення прозорості та підзвітності діяльності Державної митної служби України, а також сприяння запобіганню та протидії корупції при ній утворюється Рада громадського контролю (далі – Рада).*

Рада є колегіальним, незалежним, консультативно-дорадчим органом, який формується на засадах відкритого та прозорого конкурсу, відповідно до цієї статті.

Основними завданнями Ради є:

Здійснення громадського контролю за діяльністю Державної митної служби України та її територіальних органів.

Розгляд звітів Державної митної служби України про свою діяльність, затвердження висновків та рекомендацій за результатами їх розгляду.

Участь у проведенні службових розслідувань щодо фактів корупційних або інших неправомірних дій працівників митних органів.

Внесення пропозицій щодо вдосконалення законодавства з питань митної політики та митної справи.

Сприяння у забезпеченні взаємодії між громадськістю, бізнесом та митними органами.

Рада формується з числа 15 осіб, які мають бездоганну ділову репутацію, високі професійні та моральні якості, суспільний авторитет, а також не є представниками органів державної влади чи місцевого самоврядування. Порядок формування та діяльності Ради затверджується Кабінетом Міністрів України.

До складу Ради не можуть входити особи:

уповноважені на виконання функцій держави або місцевого самоврядування; які впродовж останніх п'яти років до дати формування Ради працювали в митних, правоохоронних або судових органах;

близькі особи яких (згідно з визначенням Закону України «Про запобігання корупції») працюють у митних, правоохоронних органах.

Рішення Ради мають рекомендаційний характер для керівництва Державної митної служби України та підлягають обов'язковому розгляду.

Інформація про діяльність Ради, її засідання, прийняті рішення та звіти є публічною та оприлюднюється на офіційному вебсайті Державної митної служби України».

– розробити та затвердити Довгострокову стратегію розвитку митної політики з урахуванням цифровізації, ризик-орієнтованого підходу та гармонізації з митним законодавством ЄС;

– розробити проєкт Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку проведення зовнішньої незалежної оцінки (аудиту) ефективності діяльності Державної митної служби України», де деталізувати склад Комісії, її повноваження та періодичність проведення аудиту;

– розробити накази Міністерства фінансів України «Про методику класифікації форм участі громадськості у формуванні митної політики»; «Програми підготовки та перепідготовки кадрів з урахуванням сучасних технологій та антикорупційних стандартів»;

– розробити Регламент співпраці митних органів з правоохоронними органами для ефективної протидії контрабанді та іншим порушенням у митній сфері.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

**Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:
Статті в періодичних фахових наукових виданнях України:**

1. Яромій І.В. Правовий статус Міністерства фінансів України та його роль у формуванні державної митної політики. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2023. № 4(82). С. 454–458. DOI: <https://doi.org/10.32782/1813-338X-2023.4.72>.

2. Яромій І.В. Роль Міністерства фінансів у формуванні та реалізації державної митної політики: нормативно-правовий аспект. *Правові новели*. 2023. № 21. Т. 2. С. 208–213. DOI: <https://doi.org/10.32782/ln.2023.21.76>.

3. Яромій І.В. Державна митна політика в Україні: теоретичні засади, функціональні пріоритети та шляхи удосконалення фіскальної функції. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 11. С. 809–813. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-11/197>.

4. Яромій І.В. Інституційна спроможність Міністерства фінансів України при формуванні державної митної політики. *Право і суспільство*. 2024. № 2. С. 718–723. DOI: <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2024.2.103>.

5. Яромій І.В. Рада громадського контролю при Державній митній службі України: адаптація успішної моделі для забезпечення прозорості та підзвітності. *Право і суспільство*. 2023. № 2. Т. 2. С. 514–518. DOI: <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2023.2.2.78>.

6. Яромій І.В. Щодо змін в організації роботи громадської ради під час воєнного стану в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 7. С. 622–625. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-7/150>.
7. Яромій І.В. Принцип дискреційності повноважень митних органів. *Право і суспільство*. 2024. № 4. С. 663–669. DOI: <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2024.4.93>.
8. Яромій І.В. Суб'єкти забезпечення державної митної політики. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 10. С. 677–679. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-10/162>.
9. Яромій І.В. Принципи формування державної митної політики. *Право та державне управління*. 2024. № 3. С. 350–356. DOI: <https://doi.org/10.32782/pdu.2024.3.51>.
10. Яромій І.В. Принципи реалізації державної митної політики. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2024. № 4(86). С. 227–232. DOI: <https://doi.org/10.32782/1813-338X-2024.4.37>.
11. Яромій І.В. Механізм контролю за діяльністю керівника Державної митної служби України. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2024. № 3(85). С. 276–281. DOI: <https://doi.org/10.32782/1813-338X-2024.3.43>.
12. Яромій І.В. Порядок призначення керівника Державної митної служби України: шлях до ефективності та прозорості. *Право і суспільство*. 2024. № 5. С. 853–859. DOI: <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2024.5.123>.
13. Яромій І.В. Форми взаємодії митних та правоохоронних органів. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 10. С. 774–777. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-10/187>.
14. Яромій І.В. Методи формування державної митної політики. *Правові новели*. 2023. № 20. С. 336–341. DOI: <https://doi.org/10.32782/ln.2023.20.447>.
15. Яромій І.В. Участь громадськості у формуванні державної митної політики: поняття та форми. *Право та державне управління*. 2024. № 4. С. 365–372. DOI: <https://doi.org/10.32782/pdu.2024.4.49>.
16. Яромій І.В. Вплив воєнного стану на формування державної митної політики. *Правова позиція*. 2023. № 4(41). С. 168–172. DOI: <https://doi.org/10.32782/2521-6473.2023-4.34>.
17. Яромій І.В. Інституційна спроможність митних органів. *Правова позиція*. 2023. № 3(40). С. 212–217. DOI: <https://doi.org/10.32782/2521-6473.2023-3.42>.
18. Яромій І.В. Кадрове забезпечення в митних органах. *Правові новели*. 2023. № 19. С. 513–518. DOI: <https://doi.org/10.32782/ln.2023.19.69>.

Статті в періодичних наукових виданнях, які індексуються в наукометричних базах Web of Sciences та Scopus:

19. Yaromiy I., Rekun V., Stupnyk Ya. The public's role in developing state customs policy: economic and legal aspects. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2025. Vol. 11. № 1. P. 387–395. DOI: <https://doi.org/10.30525/2256-0742/2025-11-1-387-395>.

20. Yaromii I. The role of the Ministry of finance of Ukraine in shaping state customs policy: economic and legal aspect. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2025. Vol. 11. № 2. P. 367–375. DOI: <https://doi.org/10.30525/2256-0742/2025-11-2-367-375>.

21. Artymyshyn P., Yaromiy I. Customs Service during the Ukrainian Revolution (1917–1923) in Ukrainian historiography. *Skhidnoievropeiskyi istorychnyi visnyk – East European Historical Bulletin*. 2025. № 35. С. 36–47. DOI: <https://doi.org/10.24919/2519-058X.35.332650>.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

22. Яромій І.В. Модель сучасної митниці. *Восьмі Таврійські юридичні наукові читання* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 16–17 червня 2023 р. Львів–Торунь : Liha-Pres, 2023. С. 387–391. DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-318-0-106>.

23. Яромій І.В. «Державна митна політика» і «державна митна справа»: поняття та співвідношення. *Теоретичні та практичні проблеми реалізації норм права* : матеріали IX Міжнародної науково-практичної конференції, м. Кременчук, 22–23 грудня 2023 р. Львів–Торунь : Liha-Pres, 2023. С. 587–591. DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-351-7-162>.

24. Яромій І.В. Особливості проходження служби в митних органах. *Реформування національного та міжнародного права: перспективи та пріоритети* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Одеса, 21–22 січня 2022 р. Одеса : ГО «Причорноморська фундація права», 2022. С. 48–54.

25. Яромій І.В. Правові засади участі громадськості у формуванні державної митної політики. *Proceedings of the International scientific conference “Scientific innovations in law amidst the impact of the Russian-Ukrainian war on the legal system”*, Riga, the Republic of Latvia, February 7–8, 2024. Riga : Publishing House “Baltija Publishing”, 2024. P. 320–324. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-409-2-77>.

26. Яромій І.В. Інститут радників при голові Держмитслужби України та начальниках митниці. *Proceedings of the International scientific conference “The latest law developments”*, Wloclawek, Republic of Poland, April 3–4, 2024. Riga : Publishing House “Baltija Publishing”, 2024. P. 312–315. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-432-0-73>.

27. Яромій І.В. Правовий статус працівника митного органу. *Юридичні науки: проблеми та перспективи* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Запоріжжя, 24–25 лютого 2023 р. Львів–Торунь : Liha-Pres, 2023. С. 481–485. DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-292-3-138>.

28. Яромій І.В. Громадська рада як форма участі громадськості у формуванні державної митної політики. *Актуальні питання розвитку юридичної науки в період воєнного стану* : міжнародна науково-практична конференція, Науково-дослідний інститут публічного права, 17 травня 2024 р. Львів–Торунь : Liha-Pres, 2024. С. 367–369. DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-395-1-108>.

29. Яромій І.В. Громадська експертиза як форма участі громадськості у формуванні державної митної політики. *Proceedings of the International scientific conference “Advances in law: the view of domestic and foreign scholars”*, Riga, the Republic of Latvia, October 3–4, 2024. Riga : Publishing House “Baltija Publishing”, 2024. P. 320–322. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-493-1-82>.

30. Яромій І.В. Моніторинг та співпраця громадськості з митними органами як форми участі громадськості у формуванні державної митної політики. *Теоретичні та практичні проблеми реалізації норм права* : матеріали Х Міжнародної науково-практичної конференції, м. Кременчук, 5–7 грудня 2024 р. Львів–Торунь : Liha-Pres, 2024. С. 439–442. DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-452-1-118>.

31. Яромій І.В. Класифікація форм участі громадськості у формуванні державної митної політики. *Proceedings of the International scientific conference “Theoretical foundations of law, public management and practice of their application”*, Riga, the Republic of Latvia, December 25–26, 2024. Riga : Publishing House “Baltija Publishing”, 2024. P. 275–277. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-526-6-64>.

32. Яромій І.В. Правовий статус комісії з проведення зовнішньої незалежної оцінки (аудиту) ефективності діяльності Державної митної служби України. *Юридичні науки: проблеми та перспективи* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Запоріжжя, 23–24 лютого 2024 р. Львів–Торунь : Liha-Pres, 2024. С. 297–299. DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-374-6-85>.

АНОТАЦІЇ

Яромій І.В. Формування та забезпечення реалізації державної митної політики у сучасних умовах. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук зі спеціальності 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. – Запорізький національний університет, м. Запоріжжя, 2025.

Дисертацію присвячено комплексному дослідженню формування та забезпечення реалізації державної митної політики у сучасних умовах.

У дисертаційній роботі розкрито теоретико-методологічні засади, суб'єктно-орієнтаційний вимір, організаційно-кадрове забезпечення, громадський контроль, а також напрями вдосконалення митної політики в умовах сучасних викликів. Обґрунтовано, що ефективне функціонування митних органів є критично важливим для економічної безпеки держави, особливо в умовах воєнного стану та євроінтеграційних процесів.

Досліджено теоретико-методологічні засади формування та забезпечення державної митної політики. Проаналізовано еволюцію державної митної політики від фіскальної до багатофункціональної. Розкрито сутність та багатовекторність державної митної політики. Систематизовано нормативно-правові акти та визначено нові підходи до розробки методів формування державної митної політики.

Розкрито суб'єктно-орієнтаційний вимір формування та забезпечення реалізації державної митної політики. Запропоновано визначення та класифікацію принципів формування та забезпечення реалізації державної митної політики. Проаналізовано складники інституційної спроможності митних органів. Обґрунтовано, що ефективність державної митної політики залежить від злагодженої взаємодії різних суб'єктів.

Досліджено центральну роль Міністерства фінансів України як стратегічного суб'єкта формування митної політики.

Проаналізовано актуальні проблеми, зокрема, недосконалість процедур набору та мотивації персоналу. Досліджено нові підходи до призначення керівника та механізмів зовнішнього аудиту. Розкрито структуру правового статусу працівника митного органу, що є запорукою ефективного виконання ним своїх обов'язків.

Висвітлено механізми залучення громадськості до процесу формування державної митної політики. Запропоновано класифікацію форм громадської участі за різними критеріями. Обґрунтовано доцільність створення Ради громадського контролю при Державній митній службі України. Досліджено роль зовнішнього аудиту як ключового елементу прозорості та підзвітності. Проаналізовано оперативні зміни, що відбулися в митній сфері у зв'язку з повномасштабною агресією. Запропоновано комплексну модель сучасної митниці, яка враховує технологічні інновації та євроінтеграційні прагнення.

Досліджено питання гармонізації національного митного законодавства з правом Європейського Союзу. Запропоновано створити спеціальний консультативний орган для поетапного впровадження європейських стандартів.

Сформульовано теоретичні положення та запропоновано практичні рекомендації щодо вдосконалення процесів формування та реалізації державної митної політики в Україні.

Ключові слова: *воєнний стан, громадський контроль, державна митна політика, економічна безпека, євроінтеграція, інституційна спроможність, кадрове забезпечення, корупція, митні органи, нормативне регулювання, публічне управління, реалізація, реформа, ризик-орієнтований підхід, формування, цифровізація.*

Yaromii I.V. Formation and ensuring the implementation of state customs policy in modern conditions. – Manuscript.

Dissertation for the degree of Doctor of Law in the specialty 12.00.07 – administrative law and process; financial law; information law. – Zaporizhzhia National University, Zaporizhzhia, 2025.

The dissertation is devoted to a comprehensive study of the formation and ensuring the implementation of state customs policy in modern conditions. The dissertation work reveals the theoretical and methodological principles, subject-oriented dimension, organizational and personnel support, public control, as well as directions for improving customs policy in the conditions of modern challenges. It is substantiated that the effective functioning of customs authorities is critically important for the economic security of the state, especially in conditions of martial law and European integration processes.

The theoretical and methodological principles of the formation and ensuring the state customs policy are investigated. The evolution of state customs policy from fiscal to multifunctional is analyzed. The essence and multi-vector nature of state customs policy are revealed. Regulatory and legal acts are systematized and new approaches to the development of methods for the formation of state customs policy are identified.

The subject-oriented dimension of the formation and implementation of state customs policy is revealed. The definition and classification of the principles of the formation and implementation of state customs policy are proposed. The components of the institutional capacity of customs authorities are analyzed. It is substantiated that the effectiveness of state customs policy depends on the coordinated interaction of various subjects.

The central role of the Ministry of Finance of Ukraine as a strategic subject of the formation of customs policy is studied.

Current problems are analyzed, in particular, the imperfection of the procedures for recruiting and motivating personnel. New approaches to the appointment of a head and external audit mechanisms are studied. The structure of the legal status of a customs authority employee is revealed, which is a guarantee of the effective performance of his duties.

The mechanisms of public involvement in the process of forming state customs policy are highlighted. A classification of forms of public participation according to various criteria is proposed. The expediency of creating a Public Control Council at the State Customs Service of Ukraine is substantiated. The role of external audit as a key element of transparency and accountability is investigated. The operational changes that have occurred in the customs sphere in connection with full-scale aggression are analyzed. A comprehensive model of modern customs is proposed, which takes into account technological innovations and European integration aspirations.

The issue of harmonization of national customs legislation with European Union law is investigated. It is proposed to create a special advisory body for the phased implementation of European standards.

Theoretical provisions are formulated and practical recommendations are offered for improving the processes of forming and implementing state customs policy in Ukraine.

Key words: *corruption, customs authorities, digitalization, economic security, European integration, formation, implementation, institutional capacity, martial law, public administration, public control, reform, regulatory regulation, risk-based approach, staffing, state customs policy.*

Підписано до друку 24.08.2025. Формат 60х90/16. Папір офсетний.
Друк цифровий. Умовн. друк. арк. 1,9. Тираж 100 прим. Зам. № 1141.
Видавництво і друкарня – Видавництво «Юридика»
65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглезі, 6/1
Телефони: +38 (095) 934-48-28, +38 (097) 723-06-08
E-mail: mailbox@juridica.od.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 7653 від 18.08.2022 р.